

GİRİTLİ HASAN İLMÎ VE ME'ÂLİMÜ'L-GARÂM ADLI DİVANÇESİ**İsmail AVCI*****Özet**

Girit Adası, Osmanlı Dönemi'nde yetiştirdiği yazar ve şairlerle adından çokça söz edilen, Türk kültür tarihi bakımından dikkate değer yerlerden biridir. Bu yazıya konu olan Hasan İlmî de "Giridi" olarak anılan müelliflerdendir. Hayatını imparatorluğun farklı yerlerinde çeşitli devlet görevlerinde bulunarak geçiren Giritli Hasan İlmî'nin elde üç eseri bulunmaktadır. Bunlardan ilki *Osmanlı Dili* adlı basılamamış bir sözlük çalışmasıdır. İkinci eser müellifin Yemen'de bulunduğu dönemde Hüseyin Hüsnü ile birlikte hazırladığı *Yemen Salnâmesi*'dir. Hasan İlmî'nin üçüncü eseri ise şiirlerini bir araya getirdiği *Me'âlimü'l-garâm* adlı divançesidir. Eserde 2 naat, 24 gazel, 1 manzume ve 3 şarkı bulunmaktadır. Bu yazıda önce Giritli Hasan İlmî ve eserleri hakkında bilgi verilecek, ardından *Me'âlimü'l-garâm* üzerinde durulacak ve eserin metni verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Girit, Hasan İlmî, *Me'âlimü'l-garâm*, divançe.

HASAN İLMÎ OF THE CRETE AND HIS DIVANCHE TITLED ME'ALİMÜ'L-GARAM**Abstract**

Crete Island is one of the most significant place by virtue of Turkish cultural history and often remembered by the authors and poets who lived in this island during the Ottoman period. The subject of this paper Hasan İlmî is amongst such authors commemorated as of the Crete. Hasan İlmî of the Crete worked as a government officer in various places in the Ottoman Empire and wrote several works of which only three works are available today. The first of these works is an unpublished Ottoman dictionary titled *Osmanlı Dili*. The second work of the author is titled *Yemen Salnamesi* with co-writer Hüseyin Hüsnü written during the period when the author served in Yemen. The last work of Hasan İlmî is a divanche (collection of his poems) titled *Me'âlimü'l-garam*. This work is composed of 2 praises dedicated to the Prophet Muhammad, 24 odes, 1 poem, and 3 ballads. In this paper, information about Hasan İlmî of the Crete and works will be provided and then his work *Me'âlimü'l-garam* will be presented in more detail.

Keywords: Crete, Hasan İlmî, *Me'âlimü'l-garam*, divanche.

Giriş:

İskân tarihi milattan önce 3000'li yıllara kadar uzanan Girit, Doğu Akdeniz'deki büyük ve önemli adalardan biridir. Roma, Abbasi, Bizans ve Venedik hâkimiyetinin ardından parça parça fethedilen yerler neticesinde 1669 yılında kesin olarak Osmanlı toprağı olan ada, merkezi Kandiye olmak üzere imtiyazlı bir eyalet haline getirilmiş; ardından Kandiye, Hanya ve Resmo sancaklarına ayrılmıştır. Osmanlı idaresi altında 150 yıl kadar sükûnetin hüküm sürdüğü Girit'te

---

* Dr.; Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, mailavci@hotmail.com.

sonraları birçok kez ayaklanmalar olmuş ve ada 1913 yılında elden çıkmıştır (Tukin, 1996: 14/85-93).

Girit, Osmanlı Dönemi'nde kültürel hayatın oldukça canlı olduğu yerlerden biridir. Adanın fethini takip eden ilk günlerden itibaren belli başlı yerleşim yerlerinde yapılan cami, mescit, tekke, medrese gibi eserler; belirgin şekilde yaşanan tasavvufi hayat; bölgede yetişen âlim, şair ve sanatkarlar ile matbaa faaliyetleri ve gazeteler kültürel hayatın zenginliğine işaret etmektedir (Kurtoğlu, 2006: 12-3).

Edebî anlamda Girit oldukça mümbit bir merkezdir. Türk edebiyatında "Giritli Şairler" şeklinde bir kavramın oluşması ve bu başlık altında Girit'te yetişen veya bir vesileyle burada bulunmuş şairlerle ilgili yapılan makale ya da kitap çalışmaları, adanın Osmanlı edebi sahasına yaptığı katkıyı göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Giritli şairlerden söz eden ilk çalışma Mustafa İsen'in 1985 yılında V. Milletlerarası Türkoloji Kongresinde sunduğu "Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar-Osmanlı Kültür Coğrafyasına Bakış" başlıklı tebliğidir. İsen, burada tezkirelerden hareketle Osmanlı coğrafyasındaki belli merkezlerin yetiştirdiği şairleri verirken Giritli (Kandiye) dört şairden söz eder (İsen, 1997: 68). Ahmet Sevgi'nin 1994 yılında yayımladığı "Giritli Şairler" başlıklı yazısında ise şair sayısı on sekizdir. Sevgi'nin bu çalışması Girit'te çıkan *İntibah Gazetesi*'ndeki yazı dizisine dayanmaktadır (Sevgi, 1994: 34-50). Konuyla ilgili bir başka çalışma Filiz Kılıç tarafından 2004 yılında yayımlanmıştır. "Giritli Divan Şairleri" başlığını taşıyan bu makalede Kılıç, Kandiye ve Hanya şehirleri merkez olmak üzere Giritli yirmi bir şairden söz etmektedir (Kılıç, 2004: 290-1). Orhan Kurtoğlu'nun 2006 yılında yayımladığı *Girit Şairleri* adlı kitap, Nurî Osman Hanyevî'nin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Cezîre-i Girid* adlı eserinin metni ve incelemesini içermektedir. Bu eserde Giritli yirmi şairin biyografisi yer almaktadır, ancak bunlardan biri (Şeyh Gâlib) Giritli değildir (Kurtoğlu, 2006: 28-31). Marinos Sariyannis'in biri 2007, diğeri 2009 yılında yayımlanan iki çalışmasının (Sariyannis, 2007, 2009) konusu ise Nurî Osman Hanyevî'nin sözü edilen eseridir. Giritli şairlerden söz eden son çalışma Abdullah Aydın'ın "Hanyalı Nuri Divanı'ndan Hareketle Giritli Şairlere Ek" başlıklı makalesidir. Aydın çalışmasında sekiz şair tespit etmiştir ve verdiği bilgiye göre Giritli şairlerin sayısı bu tespitle kırk üçe yükselmiştir (Aydın, 2009: 48-9). Bu yazıda *Me'âlimü'l-garâm* adlı eseri üzerinde durulacak olan Hasan İlmî ile birlikte şu anki bilgilere göre sayı kırk dörde çıkmış olmaktadır. Yeni çalışmalarla bu sayının artacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

1. Giritli Hasan İlmî'nin Hayatı:

Giritli Hasan İlmî'nin hayatına ve eserlerine dair şimdiye kadar iki çalışma yapılmıştır. Her ikisi de Cevat İzgi tarafından yapılan bu çalışmalardan ilki, 1987 yılında VIII. Millî Türkoloji Kongresinde sunulan "Giritli Hasan İlmî Bey ve 'Osmanlı Dili' Adlı Sözlüğü" başlıklı tebliğdir. İkinci çalışma ise *İslam Ansiklopedisi*'ne (Türkiye Diyanet Vakfı) yazılan "Hasan İlmî Bey" maddesidir. İzgi'nin burada aktardığı bilgiler Sicill-i Ahvâl Dâire-i Umûmiyyesince tutulan kayıtlara dayanmaktadır. Makalede müellifle ilgili verilecek bilgiler İzgi'nin bu iki çalışmasından alınmıştır.

Giritli mülkiye memuru, şair ve sözlük yazarı Hasan İlmî, 22 Ağustos 1846 tarihinde Girit'in Kandiye şehrinde doğmuştur. Babası Kandiye aşâr ve ağnâm mültezimi Ali Hilmî Efendi'dir. Hasan İlmî ilk eğitimine Kandiye'de Turşucu Yûsuf Efendi Medresesi'nde başlamış, burada Arapça ve Farsça, matematik, coğrafya, fizik, jeoloji dersleri almış, ayrıca *Mesnevî*, *Divân-ı Hâfız* ve *Gülistân* gibi eserleri okumuştur. Ardından bir yıl kadar Rum mektebine devam ettikten sonra 1863 yılında Mentеше'de şerî mahkeme mukayyitliğiyle memuriyete başlamıştır. Hasan İlmî 1866-1898 yılları arasında İstanköy, Aydın, Kastamonu, Lice, Yemen'de Tâiz, Ânis, Harâz, Lühayye, Basra'da Sûkuşşüyûh, Trablusgarp'ta Garyân, Misrâta, Zâviye vilayet, sancak ve kazalarında gümrük ve cinayet kâtipliği, tahrirat kalemi mukayyitliği, meclis-i idare vilayet başkâtipliği, tahrirat kalemi müdüriyeti, mektupçu kalemi müsevvitliği ve kaymakamlık gibi görevlerde bulunmuştur. Son görevi Garyân kazası kaymakamlığıdır. Müellifin 1897 yılında rih-i tayyâr (romatizma) hastalığına yakalandığı bilinmektedir. Diğer taraftan müellifle ilgili Sicill-i Ahvâl'deki kayıtlar 1899 yılında kesilmektedir. Hasan İlmî Bey'in ölüm tarihi bilinmemektedir. Ancak *Osmanlı Dili* adlı sözlüğünün basımıyla ilgili yaptığı mukaveleye ve *Me'âlimü'l-garâm*'ı bastırıldığı tarihe göre 1900 yılında hayattadır (İzgi, 1987: 2, 15-8; 1997: 16/325). Bu bilgiyi müellifin şair, araştırmacı ve gazeteci Müstecabizâde İsmet Bey'e (1868-1917) ait *Yadigâr-ı Şehrâyin* adlı eseri aynı yıl bastırması da desteklemektedir (Özsarı, 2007: 77; 2008: 24).

Şiirlerinde "İlmî" mahlasını kullanan Hasan İlmî Bey; Arapça, Farsça ve Rumca bilen, devlet memuriyeti yanında edebî ve kültürel faaliyetlerle de yakından ilgilenen yetişmiş biridir. 1876'da başladığı Kastamonu'daki memuriyeti sırasında bir süre *Kastamonu Vilayet Gazetesi*'nin muharrirliğini yapmış, biraz yukarıda ifade edildiği şekilde 1900 yılında Asır Matbaası'nda Müstecabizâde İsmet Bey'in *Yadigâr-ı Şehrâyin* adlı eserini bastırması ve eser için kısa bir ön söz de yazmıştır. Telif ettiği değişik konulu eserler onun farklı alanlara dair birikimini ortaya koymasına bakımından dikkati çekmektedir. Aşağıda da görüleceği üzere Hasan İlmî'nin sanat ve edebiyat çevreleriyle yakın ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır.

2. Giritli Hasan İlmî'nin Eserleri:

Giritli Hasan İlmî'nin bilinen üç eseri vardır. *Osmanlı Dili*, *Yemen Salnâmesi* ve *Me'âlimü'l-garâm* adlı bu eserler hakkında aşağıda bilgi verilmiştir.

2.1. Osmanlı Dili:

Dokuz defter hâlinde, rika hattıyla yazılmış 1305 sayfadan oluşan bir sözlük çalışmasıdır. Eserin tek nüshası, basılmasıyla ilgili hazırlanmış iki adet mukavele müsveddesiyle birlikte İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Hasan İlmî Bey, *Osmanlı Dili*'nin ön sözünde sözlüğün tertibi ve sözlükte yer alan kelimelerle ilgili bilgi vermektedir. Buna göre Türkçe kelimelere herhangi bir işaret konulmamış, Arapça ve Farsça asıllı olan kelimeler belirtilmiş, ayrıca galat ve değişikliğe uğramış kelimelere de dikkat çekilmiştir. Aslen Türkçe olduğu halde sonradan değiştirilmiş veya kullanımdan düşmüş kelimeleri de sözlüğüne alan yazar, değişikliğe uğrayan kelimelerin aslını kaydetmiş ve terk edilmiş olanları da belirtmiştir.

Osmanlı Dili, basılamamış bir çalışmadır. Hasan İlmî'yle Tahranlı tüccar Abdurrahman Şîr Mirza arasında imzalanan ilk mukavelenameye göre eserin müsveddesine müellif tarafından Mütercim Âsım Efendi'nin *Kâmûs Tercümesi* ve *Burhân-ı Kâtî' Tercümesi*'ndeki kelimelerden Osmanlıca'da yaygın olarak kullanılanlar ilave edilecek ve "Burhân-ı Lugât-ı Osmâniyye" adıyla yeni bir sözlük hazırlanacaktır. Sözlüğün *Kâmûs-ı Türkî* sayfaları büyüklüğünde ve 120-150 forma hacminde olması planlanmıştır. Ancak Hasan İlmî'nin sözlük üzerinde bu ilaveleri yapamadığı anlaşılmaktadır. Eserin basımı konusunda bir başka sözleşme Asır Matbaası ve Kütüphanesi sahibi Kirkor Fâik Efendi ile imzalanmıştır. Buna göre önceki sözlükten vazgeçilmiş, bunun yerine Kirkor Fâik Efendi'nin daha önce hareke sistemine göre yayımladığı *Lugât-ı Nâcî*'nin alfabetik olarak düzenlenmesi, buradaki örnek beyitlerin çıkarılması ve *Osmanlı Dili*'ndeki Türkçe kelimelerin buna ilave edilerek "Osmanlı Lugât Hazînesi" adıyla yeni bir sözlüğün hazırlanması kararlaştırılmıştır. Ancak bu düşünce de gerçekleştirilememiş, eser basılamamıştır (İzgi, 1987: 3-13; 1997: 16/325-6).

2.2. Yemen Salnâmesi:

Hasan İlmî'nin bir başka eseri Hüseyin Hüsnü ile birlikte hazırladıkları *Yemen Salnâmesi*'dir (III. Cilt, San'a, 1304/1886-7). Müellifin 24 Şevval 1303/26 Temmuz 1886 tarihinde gittiği Yemen'de meclis-i idare başkâtibiyken hazırlanan salnâmede Yemen ve kazalarına dair tarihî, coğrafi, iktisadi, sosyal ve istatistiki bilgiler yanında devlet görevlileriyle ilgili tanıtıcı malumat da bulunmaktadır (İzgi, 1997: 16/326).

2.3. Me'âlimü'l-garâm:

Hasan İlmî'nin üçüncü eseri *Me'âlimü'l-garâm* adını verdiği 31 sayfalık şiir kitabıdır. İçerisinde iki naat (s. 5-8), yirmi dört gazel¹ (s. 9-27), bir manzume (s. 28) ve üç şarkı (s. 29-31) bulunan eseri, hacim ve muhteva itibarıyla küçük bir divançe olarak düşünmek mümkündür. Eser, 1318/1886 yılında A(rtin) Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası'nda basılmıştır. Hasan İlmî eserini şair, yazar ve bestekâr Nûrî Şeydâ Bey'e (1866-1901) ithaf etmiştir. Eserin başında Nûrî Şeydâ Bey tarafından "Bir İki Söz" başlığıyla yazılmış takriz yollu kısa bir teşekkür/ön söz yazısı vardır: "*Neşâ'id-i garâmdan 'ibâret olan işbu nüsha-i nefîse, kâ'il-i pür-fezâ'il 'izzetlü Hasan 'İlmî Beg Efendi'niñ bir nişâne-i teveccühleri olmak üzere bu 'âcize ihsân buyurulmuş olduğundan hakk-ı 'âlîlerindeki hürmetimi 'alenen beyân ile 'arz-ı şükran eylerim. M. Nûrî Şeydâ*"

Me'âlimü'l-garâm iki "naat"la başlar. On dört beyitten oluşan ilk naat, mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Beş beyitlik ikinci naat ise gazel şeklinde kafiyelenmiştir.

Bu iki şiirden sonra "Gazeliyyât" başlığı altında karışık olarak verilmiş yirmi dört gazel yer almaktadır. 10 ve 13. gazeller dörder, geri kalanlar beşer beyitlidir. Eserde on üç gazelde (3, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 22, 23) mahlas kullanılmışken on bir gazelde (1, 2, 4, 6, 10, 13, 15, 19, 20, 21, 24) mahlas yoktur. Divançede,

*Fark itmedim ki gözleri 'aynü'l-kemâl imiş
Soñra o çifte âfeti bildim ne mâl imiş*

beytiyle başlayan 9. gazel devlet adamı, şair, yazar ve müzisyen İbn Rif'at Sâmih Bey'e (1874-1933) ithaf edilmiştir. Eserdeki 20. gazelin ise Müstecabizâde İsmet Bey'in bir gazeline nazire olduğu yazılıdır. Ancak İsmet Bey'in *Müstecabizâde İsmet Bütün Şiirleri* (Özsarı, 2008) adıyla yayımlanan şiirleri arasında söz konusu gazele benzer bir şiire rastlanamamıştır.² Diğer taraftan İsmet Bey'in de redifi farklı olmakla birlikte Hasan İlmî'nin bir şiirine naziresi vardır. Bu nazire İlmî'nin,

*Gülzârı şûrezâra çevirdi hazânımız
Hâmûş-ı hayret itdi hezârı figânımız*

¹ Cevat İzgi'nin yukarıda anılan her iki çalışmasında da gazel sayısı 21 olarak verilmiştir (İzgi, 1987: 14; 1997: 16/326).

² Mustafa Özsarı, yayımlanmış şiir kitaplarından, sağlığında ve ölümünden sonra şiirlerinin yayımlandığı süreli yayınlardan, hakkında yazılmış yazılar ve şiir antolojilerinden, yakın dostlarının ona dair yazıları, hatıraları, mektupları vb. eserlerden uzun bir tarama, derleme ve düzenleme çalışması neticesinde İsmet Bey'in şiirlerini bir araya getirmiştir. Araştırmacı, gösterilen çabaya rağmen şaire ait bazı şiirlere ulaşamamış olabileceğini ifade etmektedir (Özsarı, 2008: 10-1). Hasan İlmî'nin nazire yazdığı gazelin bu şiirlerden biri olduğu tahmin olunabilir.

beytiyle başlayan divançedeki 12. gazeline yapılmıştır. Şiir, İsmet Bey'in eserinde 108 numarada "Nazire" başlığıyla verilen,

Lâl eyledi sülâfe-i firkat zebânımı

Hâmûş-ı hayretim bıçak açmaz dehânımı

matlalı gazeldir (Özsarı, 2008: 100). *Me'âlimü'l-garâm*'da yer alan 24 gazelde klasik olarak sevgili, aşk, ayrılık, rakip vb. konular işlenmiştir. Bu durum "aşkın izleri, sevginin işaretleri" şeklinde anlam verilebilecek olan eserin adıyla da uygun düşmektedir.

Eserde gazellerden sonra "Manzûme" başlığıyla mesnevi nazım şekliyle yazılmış beş beyitlik bir şiir gelmektedir. Manzumenin konusu gazellerde olduğu gibi sevgili ve ayrılıktır.

Me'âlimü'l-garâm'ın sonunda üç şarkı bulunmaktadır. Bu şarkılardan ilki uşşâk, ikincisi düğâh ve üçüncüsü hicâz makamlarında olmak üzere yukarıda adı geçen bestekâr Nûrî Şeydâ Bey tarafından bestelenmiştir.

Hasan İlmî eserde yer alan otuz şiirinde sekiz farklı aruz kalıbı kullanmıştır. Şairin en çok tercih ettiği kalıp, tamamı gazellerde olmak üzere on kez kullandığı "Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün" kalıbıdır. Eserde kullanılan diğer aruz kalıpları şöyledir:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün (6)

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün (4)

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (3)

Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün (3)

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün (2)

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün (1)

Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ülün (1)

Metin

Me'âlimü'l-garâm

Na't

- 1 Ey feyż-i cenâb-ı Rabb-i 'izzet
Ey şun'-ı bedî'-i dest-i kıdret
- 2 Sen nür-ı laţîf-i bî-bedelsiñ
Maĥbûb-ı Ĥudâ-yı lem-yezelsiñ
- 3 Ey maşrıķ-ı nür-ı şubh-ı ümmîd
Rûyından ider tûlû' ĥürşîd
- 4 Sen bâdi-i feyż-i ĥâkdânsiñ

- Bir rûḥ-ı mücessem-i cihānsiñ
 5 Ey bâdi-i kevn-i ḥāk ü eflāk
 ‘Unvân-ı celîliñ oldı *levlāk*
- 6 Sen revnaḳ-ı ‘âlem-i emelsiñ
 Mıṣbâḥ-ı meṣârıḳ-ı ezelsiñ
- 7 Nûruñla olur cihân firûzân
 Feyziñle bulur vücûd imkân
- 8 ẖandîl-i ŧebiñden oldı peydâ
 Mihr ü meh ü encüm ü Şüreyyâ
- 9 Allâh idi çünki mîzbâniñ
 ‘Arş oldı anuñ ‘çün âstâniñ
- 10 Refref’di kemîne rāhvârîñ
 Cibrîl-i Emîn rikâbdârîñ
- 11 Fermân-beriñ oldı hep ferîṣte
 Göster var ise mişâliñ işte
- 12 Biñ revḥ[e] deger bir ibtisâmîñ
 Yegdir baña revḥden ğarâmîñ
- 13 Ben reh-güzeriñde ḥāk-pâyım
 Ḥ’ân-ı keremiñde yoḳ mı payım
- 14 ‘İlmî saña ḳuldur ey ŧehenşâḥ
 Bu rütbesine tebâreka’llâh
 (*Mef’ûlü Mefâ’ilün Fe’ûlün*)

Na’t

- 1 Ey rûḥ-ı ‘aşḳ-perver terk it bu ḥâkdâni
 Yüksel feżāya keşf it esrâr-ı âsmâni
- 2 Bir özge bârgehdır ey cân seniñ maḳâmîñ
 Var anda ḳıl temâşâ envâr-ı câvidâni
- 3 Pehnâ-yı faẓl içinde *taḳvîm-i aḥsen* olduñ
 Bir şâha bendesiñ kim ‘arş oldı âstâni
- 4 Hestîgeḥ-i beḳâda cânândır aṣl-ı maḳşûd
 Erbâb-ı ‘aşḳ n’eyler fânî cihânda câni
- 5 Dîdâra müfteḳırsiñ ‘İlmî tereddüd itme
 Aşḫâb-ı zühde terk it nüzhetgeḥ-i cinâni

(Mef'ülü Fā'ilātün Mef'ülü Fā'ilātün)

Ġazelliyyāt

1

- 1 Mihr-i ruḥuñ ki 'āleme pertev-feşān olur
Tenvīr-sāz-ı maḥfel-i lāhūtiyān olur
- 2 Lāl eyledi Kelīm'i tecellī-i nūr-ı Tūr
Evsāf-ı ḥüsn ü āniña kim tercemān olur
- 3 Mest-i raḥīk-i cām-ı leb-i feyzbār kim
Neş'em medār-ı şevk-i zemīn ü zamān olur
- 4 Şerḥ eylesem kitāb-ı mübīn-i cemāliñi
Metn-i metīn-i nüshā-i Rūḥu'l-beyān olur
- 5 Destin uzatdı ḥaṇçer-i ebrüyiña raḳīb
Ḥavfım budur ki bezm-i celālīñde ḳan olur
(Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün)

2

- 1 Celāl-i ḥaṇçer-i ebrü-yı yāre and içerim
Ki zaḥm-ı tīr-i nigāhından özge yok kederim
- 2 Ḥadeng-i ğamzesine itse ḳalbimi āmac
Yine o şūḥ-ı sitemkārı cān ḳadar severim
- 3 Ne aḥz-ı şār idecekdım felekden āh eger
Mūsā'id olsa idi bir daḳıḳacıḳ ḳaderim
- 4 Raḳīb bezm-i cemālinde neş'e-mend-i vişāl
Ben ıztırāb firāḳıyla āh u zār iderim
- 5 Merāmı 'arz-ı niyāz eylememse dildārıñ
Kemāl-i minnet ile dest ü pāyını öperim
(Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün)

3

- 1 Ḥüsnüñde lem'a-pāş-ı tecellī-i Zü'l-celāl
Vechiñde rū-nümün-ı füyüzāt-ı Lā-yezāl
- 2 Ḥaṭṭ-ı ruḥuñ ma'āni-i ḥüsni beyān için
Yazmış kitāb-ı 'aşḳda bir şı'r-ı zī-me'āl
- 3 Ey mihr-i evc-i ān saña şāyān degil midir
Reng-i şafaḳdan olsa eger bürḳa'-ı cemāl
- 4 Ref' eyle ebr-i zülfüñi göster cemāliñi

Görsün felek ki bedr-i tamāmında yok kemāl

- 5 Keyfiyyet-i cemālını teşrīhe ‘İlmiyā
Biñ dāstān yazılsa yine yokdur ihtimāl
(*Mef’ülü Fā’ilātü Mefā’īlü Fā’ilün*)

4

- 1 Ey ney rebāb-ı sīneme uy nağmekārım ol
Tenşīt-i sāz-ı hātır-ı sevdā-ķarārım ol
2 Dildāra olmadınsa zafer-yāb-ı intisāb
Ey ‘aşķ zīb-şadr-ı dil-i kāmķarım ol
3 Göstermez oldu yār baña rūy-ı iltifāt
Ey māh-tāb çık da benim ğam-gūsārım ol
4 Düşdüm sevād-ı zūlfine bī-tāb bī-şu’ūr
Ey hātt-ı nev-demīde yetiş dest-yārım ol
5 Kār eylemez ‘ilāc-ı ṭabīb ey ṭabīb-i cān
Sen gel de çāre-sāz-ı dil-i zaħmdārım ol
(*Mef’ülü Fā’ilātü Mefā’īlü Fā’ilün*)

5

- 1 ‘Aķlım hevā-yı perçeminiñ tārmārıdır
Göñlüm zebūn-ı dīde-i āfet-şikārıdır
2 Gıtmez ṭanīn-i bang-ı vedā’ı şımāħdan
Hengām-ı firķatiñ baña şoñ yādgārıdır
3 Bī-hūdedir telāşı hezārıñ güli degil
Bādī-i giryem özge nigārıñ ‘izārıdır
4 İtmez ķabūl-i tesliyet artık erir gider
Ķalb-i hazīn başķa ğamıñ dāğdārıdır
5 ‘İlmī raķīb şimdi o sākī-i gül-femiñ
Mest-i mūdām-ı cām-ı leb-i ābdārıdır
(*Mef’ülü Fā’ilātü Mefā’īlü Fā’ilün*)

6

- 1 Raķş ider şevķ-i cemāl-i bā-kemālīñle zemīn
Yerlere eyler hicābından güneş vāz’-ı cebīn
2 Māh nūrı mihr-i ruhsārıñdan eyler iķtibās
Reng-i zūlfūñden şeb-i yeldā olur zulmet-ķarīn

- 3 Şehd-i la'liñden olur lāhūtiyān şīrīn-mezāk
 Āb-ı rüyūñdan ʔarāvet-yāb olur Huld-i berīn
- 4 Şun'-ı ʔudretdir ʔamīr-i cismiñ ey feyz-i İlāh
 Feyz-i Hāḫ'dır māye-i ḫüsnūñ eyā şun'-ı güzīn
- 5 Rūḫ ḫall itmiş seniñ ancaḫ kitāb-ı ḫüsnūñi
 Şanma kim tefsīr ider bu baḫşı her kilik-i metīn
 (Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün)

7

- 1 Olmasa mihr-i ruḫūñ nāmiye-baḫşā-yı bahār
 İnkişāf eyleyemez şahn-ı çemende ezḫār
- 2 Ḥande-rīz olmasa gülşende 'izār-ı āliñ
 Ğonce leb-beste ʔalır bülbül olur zār u nizār
- 3 Almasa bād-ı şabā būy-ı vefā zülfüñden
 Şubḫ u şām itmez idi pāyiña ferş-i ruḫsār
- 4 Āb-ı rüyūñla ʔarāvet bulur ezḫār-ı semen
 Cān virir tābiş-i ruḫsārīña reng-i gül-nār
- 5 Nazm-ı evşāfiña itmiş ʔalemim vaḫf-ı ḫayāt
 Dāḡdār-ı ḡam-ı hicrān olalı 'İlmi-i zār
 (Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün)

8

- 1 Fer bulur tāb-ı cemāliñden şebistān-ı emel
 Mest olur la'-i lebiñden ḫūşyārān-ı emel
- 2 Zerre-i ḫāk-i rehiñden feyz-yāb olmaḫ diler
 Yüz sürer her gün zemīne mihr-tābān-ı emel
- 3 Rişte-bend-i ḫālḫa-i bāb-ı temennā ol ḡoñül
 Destiñe bir gün geçer elbette dāmān-ı emel
- 4 Nūkhet-i ḡīsū-yı müşḡīniñden oldı 'ıḫr-sāz
 Ravza-i akşā-yı maḫşad verd-i ḫandān-ı emel
- 5 Biñ tazarru' biñ recā biñ minnet ister 'İlmiyā
 'Arz-ı endām itmege bir laḫza canān-ı emel
 (Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün)

9³

- 1 Fark itmedim ki gözleri ‘aynü’l-kemāl imiş
Şoñra o çifte āfeti bildim ne māl imiş
- 2 Ma’nāsı yok kitāb-ı vefānıñ mübāhişi
Ḥatt-ı ‘izār-ı yār gibi bī-me’āl imiş
- 3 Şüret-pezīr-i naqş-ı vücūd olmuyor ümīd
Mir’āt-ı dilde ‘aks-i emel bir hayāl imiş
- 4 Ancak benim ḥazīz-i belāyāda muḫtarib
Herkes bir evc-i hālde āsüde-bāl imiş
- 5 ‘İlmī cihān-ı şî’r ü belāgatde Sāmiḥ’iñ
Her nazm-ı rūḥ-perveri siḥr-i ḥelāl imiş
(*Mef’ülü Fā’ilātü Mefā’ilü Fā’ilün*)

10

- 1 Ṭayanmaz oldı o şūḥuñ gōñül tegāfülüne
Ri’āyet itmedi resm-i vefā te’āmülüne
- 2 Rebāb-ı dille uşul-i figānı meşḫ iderim
Çemenlerinde bahārıñ hezār bülbülüne
- 3 Qalenderān-ı ḥaḳīḳat ider mi hīç tercīḥ
Tağanniyāt-ı hezārı şurāḥi ḳulḳulüne
- 4 Şabā perestiş ider şubḥ u şām o tersānıñ
Gehī güneş yüzine geh sevād-ı kākülüne
(*Mefā’ilün Fe’ilātün Mefā’ilün Fe’ilün*)

11

- 1 Her bahārıñ biñ hezār-ı zār-ı ḥüzn-efzāsı var
Her hezārıñ gülsitānda biñ gül-i ra’nāsı var
- 2 Āferīn ol Qays-ı reh-peymā-yı deşt-i ‘aşḳa kim
Teng-nā-yı ‘ālem-i imkānda bir Leylā’sı var
- 3 Mürğ-i dil zulmet-serāda lāne-sāz olmaḳ diler
Varsa yārıñ kākül-i şeb-günuna sevdāsı var
- 4 El uzatmaz luḫf için dāmān-ı dehre ehl-i dil
Ṭab’-ı ‘ulviyyet-güzīniñ cāndan istiğnāsı var
- 5 Āstān-ı ‘arş-pāyeñdir penāhı ‘İlmi’niñ

³ İbn Rif’at Sāmiḥ Beg Efendi’ye.

Pāyına yüz sürse 'ālem vechi var ma'nāsı var
(Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün)

12

- 1 Gülzārı şürezāra çevirdi hazānımız
Hāmūş-ı hayret itdi hezārı fiğānımız
- 2 Ārāma fūrce-yāb olamaz bizde zevk ü şevk
Bir maşşer-i elīm-belādır mekānımız
- 3 Dil pāy-māl ceyš elem dīde eşk-bār
Eyvāh böyle mi geçecek hep zamānımız
- 4 Zülfünde biñ neşīde okurduk hezār ile
Olsaydı üss-i gīr-i karar āşiyānımız
- 5 Lāl olmasun zebān-ı temennā ki 'İlmiyā
Zīb-i şimāh-ı yār olur elbet amānımız
(Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün)

13

- 1 Bir eşk-i hūn-feşānına bir rüy-ı zerdine
Bağ 'āşıkıñ da kesb-i vuķūf eyle derdine
- 2 Zevk-i bahār hüzn-i hazān tev'emāndır
Bağma hayāt 'āleminiñ germ ü serdine
- 3 Göstermez ehl-i 'aşka felek rüy-ı ibtisām
Çan ağladır inanma anıñ zehr-i ħandine
- 4 Tek ben şikenc-i kākülüne olmadım esīr
Pā-bend-i hayret oldu gönül de kemendine
(Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün)

14

- 1 Ser-i sevdā-güzīnim āstān-ı ihtişāmıñdır
Sevād-ı çeşm-i cān mir'āt-ı rüy-ı ğonca-fāmıñdır
- 2 Hevā-yı la'l-i Şīrīn eylemiş Ferhād'ı ser-gerdān
Beni mest-i müdām-ı 'aşk iden şahbā-yı cāmıñdır
- 3 Güneş āyīnedir bezm-i neşāt-engīz-i şubħuñda
Meh-i tābende mişbāh-ı tecellīgāh-ı şāmıñdır
- 4 Nihāl-i naħlzār-ı cennete timşāldır kaddiñ
Gül-i bāğ-ı melāhat feyz-yāb-ı ibtisāmıñdır
- 5 Çuluñ 'İlmī esīr-i āstān-ı 'arş-ı pāyeñdir

Sezā-yı iltifātındır per-i settār-ğarāmındır
(*Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün*)

15

- 1 Balsa hālāşa imkân bir dem gönül cefâdan
Çat'-ı nazar kılardım ol yâr-i bî-vefâdan
- 2 Başımda olmasaydı yâriñ hevâ-yı zülfî
Âzâde-ser olurdum dūş oldığım belâdan
- 3 Şîrîn-mezâk olur mı zannınca 'aşk-sencân
Bu hâli ile taḥkîk Ferhâd-ı mübtelâdan
- 4 Mecnûn'a bir nazar kıl Leylâ'yı it temâşâ
Al ders-i 'ibret ey dil bu çifte bî-nevâdan
- 5 Oldum zebûn-ı qahrı bir hûb-ı zî-kemâliñ
Rabb'im beni esirge bir başka ibtilâdan
(*Mef'ülü Fâ'ilâtün Mef'ülü Fâ'ilâtün*)

16

- 1 Tâ'ir-i 'aşkıñ ḥarîm-i lānesi cāngâhdır
Nağme-i sevdâ-fezâsı na're-i eyvâhdır
- 2 Eşk teskîn itmeden renc-i dili pâyân bulur
Dâğdârân-ı ğam-ı 'aşka tesellî âhdır
- 3 Hem-dem-i maḥmil-süvâr-ı deşt-i 'aşk olmuş ceres
Kim o da bang-âver-i Allâh illa'llâhdır
- 4 Kûy-ı yâre 'azm için yok reh-nümâya ihtiyâc
Pey-revân-ı 'aşka şahrâ-yı cünûn şeh-râhdır
- 5 Çays u Leylâ kışşasın eḥfâle anlat 'İlmiyâ
'Âşkıñ hâl-i dilinden ehl-i dil âgâhdır
(*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*)

17

- 1 Zülfüñ tağıtma yıkma amân ḥân mânımı
Beytü'l-ḥazen gel eyleme dârü'l-amânımı
- 2 Dem-beste-i ḥicâb olur elḥâniyân-ı 'aşk
Meşq eylese hezâr uşûl-i fiğânımı
- 3 Yâd eyledikce ḳalbim olur dâğdâr-ı ğam
Sensiz gelüp geçen elem-efzâ zamânımı
- 4 Bir mâh-rûya nisbeti var zerreyim felek

Var neyyireyne söyle benim qadr ü şanımlı

- 5 'İlmî cilā-pezîr olur 'ayn-ı remedverim
Sildikce dest-i yār sirişk-i revānımı
(*Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'īlü Fā'ilün*)

18

- 1 Göñül zencîr-i bend-i kākül-i zer-tārîñ olmuşdur
Buña bā' iş füsün-ı dīde-i sehhārîñ olmuşdur
- 2 Şafā-yı feyz-i maşrıkdır cemāl-i pertev-efşānîñ
Meh-i tābende peyk-i kevkeb-i ruhsārîñ olmuşdur
- 3 Güneş tenvîr-i sâz-ı 'âlem-i ğayrā iken şimdi
O da ruḡ-sūde-i ḡāk-i reh-i der-bārîñ olmuşdur
- 4 Tecellîgāh-ı şevk-i 'aşkıñ olmuşken neden sīnem
Bugün pür-dāğ-ı ḡün-ı ḡancer-i āzārîñ olmuşdur
- 5 Ḥayāt-ı tāze buldı il nigāh-ı iltifātından
Ḳuluñ 'İlmî şehîd-i ḡasret-i dīdārîñ olmuşdur
(*Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün*)

19

- 1 Sevād-ı ḡālî kuḡl-i dīde-i sevdā-güzīnimdir
Zalām-ı leyl-i ḡasret sāye-i naḡş-ı cebīnimdir
- 2 Ruḡundan feyz alır güller gülistānlar olur ḡandān
Hezār-ı zārı nālān eyleyen 'aks-i enīnimdir
- 3 Şeb-i firḡatde tenhā aḡlarım zānn itmesün ol māh
Enīsim derd-i hierāndır ḡayālî hem-nişīnimdir
- 4 Dilim dönmez füsün-ı çeşminiñ ta'rīfine ammā
Yegāne tercemānım ḡāme-i siḡr-āferīnimdir
- 5 Fezā-yı sīnede 'anḡā-yı istiḡnā iken şimdi
Şikār-ı pençe-i ḡahr-āver-i ḡalb-i ḡazīnimdir
(*Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün*)

20⁴

- 1 Hezār-ı 'aşḡ ile dem-sāz idi dil gülsitānımda
İki āvāre hem-āheng idi āh u fiḡānımda
- 2 Diyār-ı yāre ḡoḡrı uçdı gitdi mürḡ-i dil şimdi

⁴ Müstecābî-zāde 'İşmet Beg Efendi'niñ ḡazeline nazīredir.

- Öten bir büm-ı hasret kaldı ancak âşiyânımda
 3 Yine bir fitne var gīsū ile ebrū miyânında
 Yetiş ey çeşm-i cān kan olmasun dāru'l-amānımda
 4 Rumūz-ı mübhemi hall eyledim haṭṭ-ı 'izārından
 Anıñ 'çün 'aşka dā'ir bir haṭā yokdur beyānımda
 5 Bugün bir pāk-dāmen zīb-şadr bezmdir sākī
 Şaḫın terk-i edebden maḥfil-i 'İşmet-nişānımda
 (Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün)

21

- 1 Mevce-i nūr-ı ezel ruhsār-ı tābānıñdadır
 Rūḫ anıñ 'çün her zamān endīşe-i ānıñdadır
 2 Nīm-ḥand-i iltifātından 'ibāretdir ḥayāt
 Rişte-i ümmīd-i hestī dest-i iḥsānıñdadır
 3 Sīr-i İskender 'abeşdir teşnegān-ı 'aşk için
 Āb-ı şāf-ı zindegī çāh-ı zenahdānıñdadır
 4 Eylemem şemşīr-i ebrū-yı celālīñden ḥazer
 Mevt-i hevl-engīz hışm-ı tīr-i müjgānıñdadır
 5 Bir zamān cem'iyet-i ḥāṭırdan oldum nā-ümīd
 Dīde-i cān şimdi gīsū-yı perīşānıñdadır
 (Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün)

22

- 1 Bezm-i ṭarabda olsun terk eyle āh u zārı
 İhlāl iderseñ ey dil āheng-i nağme-kārı
 2 Yükselme refte refte ey āh-ı āsmāngīr
 Ugratma inkisāfa hūrşīd-i tābdārı
 3 Ta'dīl-i girye ile ey çeşm-i ḥün-feşānım
 Döndürme Kerbelā'ya pehnā-yı lālezārı
 4 Derd-i derūnı ketm it āşār-ı şevk göster
 Üzme gönül ğamıñla yār-i vefā-şī'ārı
 5 Tīr-i nigāh-ı yāri sīneñde şaḫla 'İlmī
 Dilden çıkarma öyle kıymetli yādgārı
 (Mef'ülü Fā'ilātün Mef'ülü Fā'ilātün)

23

- 1 Ruhsâr-ı yâr mürğ-i diliñ gonce bâğıdır
Târ-ı şikenc-i zülfi anıñ boynı bağıdır
- 2 Bir teng-nây-ı derd ü belâdır ki sînemiz
Yol bulmaz anda zevk ü şafâ gam turağıdır
- 3 Tîr ü kemâniñ olmayıcağ elde ey raķîb
Kûy-ı nigâra uğrama arslan yatağıdır
- 4 Haţţ-ı 'izâra beñzedi her yir çemen çemen
Gülşende seyr eylemeniñ şimdi çağıdır
- 5 'İlmî tefâhür itse n'ola âsmâna dil
Hürşîd ü mâhı yoksa da cânân otağıdır
(*Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün*)

24

- 1 Zülfüñ ki şâh-bâl-i Hümâ-yı ğarâmdır
Dil anda şimdi sâye-güzîñ-i merâmdır
- 2 Sînem bir âsmân-ı şafâdır ki mihriniñ
Her zerre-i kemînesi bedr-i tamâmdır
- 3 Dermânde-pây şanma eyâ şeh-süvâr-ı nâz
Destimde şimdi tevsen-i iķbâl râmdır
- 4 Ser-mest-i yâd-ı la'l-i lebiñ ben miyim faķaţ
Sâķî de pîr-i bâdede mest-i müdâmdır
- 5 Göñlümdedir nuķuş-ı taşâvîr-i kâ'inât
Âyîne-i Sikender'e baķmam ki câmdır
(*Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün*)

Manzûme

- 1 Bürünsün ebr-i hicâb içre âftâb-ı münîr
Cihânı çünki seniñ mihrin eyliyor tenvîr
- 2 Gülün degil seniñ ey verd-i ğande-rîz-i bahâr
Neşîde-h'ânıñ olur gülsitânda bülbül-i zâr
- 3 Tağammül itmez iken dil daķîķa sensiz âh
Naşıl firâķıña şabr eylesün müdâm ey mâh
- 4 Geçeydi destime dâmân-ı t'âli'-i bed-gün
Pelâs-pâre gibi çâk çâk iderdim o gün
- 5 Naşıl ki benden ayırdı seni raķîb-i pelîd

Seni de andan ayırsun cenāb-ı Rabb-i mecīd
(*Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün*)

Şarkı⁵

1 Bīzār idiyor cānımı albiddeki yāre
Feryād idemem alayamam āh ne āre
Ölsem dai 'arz eyleyemem derdimi yāre
Naarāt
Feryād idemem alayamam āh ne āre

2 ayf-ı ecelimdir olaan pī ũ pesimde
Yodur baa bir u virecek o nefesimde
Yār āy fiān almadı bi'llāh sesimde
Naarāt
Feryād idemem alayamam āh ne āre
(*Mef'ulū Mefā'ilū Mefā'ilū Fe'ulūn*)

Şarkı⁶

1 'Arz-ı ruhsār it emende gũller olsun ermsār
Namekārım bir terennũm eyle lāl olsun hezār
Gũl ki gũlsũn gũnceler gũlende rek itsũn bahār
Naarāt
Namekārım bir terennũm eyle lāl olsun hezār

2 ıl nigāh-ı iltifātıla bu zārı kāmran
İte dāmenidedir dest-i temennā el-amān
A dehān-ı nāzıı gŕnlũm aılsun bir zamān
Naarāt
Namekārım bir terennũm eyle lāl olsun hezār
(*Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün*)

Şarkı⁷

1 Sīnemde siperdir gũzelim ırz-ı ayālī
Te'ir idemez albideme emir-i celālī
Ta'vīz-i amāndır baa tımāl-i cemālī
Naarāt
Te'ir idemez albideme emir-i celālī

⁵ Nũrī eydā Beg Efendi tarafından uak makamında bestelenmitir.

⁶ Nũrī eydā Beg tarafından dũgāh makamında bestelenmitir.

⁷ (icāz) maāmında Nũrī eydā Beg Efendi tarafından bestelenmitir.

2 Ser-mest olalı neşve-i bezm-i ıarabından
 Āzādeyim āşüb-ı nigāh-ı ğazabından
 Āzürde-dil olsam bile āzār-ı lebiñden
 Naķarāt
 Te'sīr idemez ķalbime ŐemŐir-i celāliñ
 (Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün)

Sonuç:

1. Girit Adası, Osmanlı kŐltŐr coĝrafyasında Önemli bir merkezdir. Şimdiye kadar yapılan ıalışmalarda Girit'te yetişmiş veya bir Şekilde burada bulunmuş Şairlerin sayısı 43 olarak tespit edilmiştir. Giritli Hasan İlmî ile bu sayı 44'e ııkmiştir. Ancak yeni ıalışmalarla "Giritli" olarak anılan Şair sayısının artacağı sŐylenabilir.

2. Giritli Hasan İlmî'nin edebiyat ve sanat ıevreleriyle yakın ilişki iıinde olduğu musikiye ilgi duyduğu anlaşılmaktadır. Őç mŐstakil eseri dışında MŐstecabizāde İsmet Bey'in *Yadigār-ı Őehrāyin* adlı eserini bastırması, esere bir Ön söz yazması ve İsmet Bey'le karşılıklı nazireleri; *Me'ālimü'l-garām*'ı bestekār NŐrî Őeydā Bey'e ithaf etmesi, NŐrî Őeydā Bey'in söz konusu esere bir Ön söz yazması ve ona ait Őç Őarkıyı bestelemesi; Őiirlerinden birini Şair ve bestekār İbni Rif'at Sāmih Bey'e ithaf etmesi ğibi hususlar bunu gŐstermektedir. Şairin yaşadığı dŐneme ait başka mŐellifler ve eserlere ait ıalışmalar Hasan İlmî'nin bu yŐnŐnŐ daha belirgin hale getirecektir.

3. Hasan İlmî'nin Şiirlerini topladığı *Me'ālimü'l-garām*'da daha Önceki ıalışmalarda verilen bilgilerin aksine 21 gazel değil 24 gazelin olduğu tespit edilmiştir.

4. Tanzimat'ın ilanından (1839) kısa bir sŐre sonra dŐnyaya gelen (1846) ve bu yŐzyılın sonunda hayatta olan Giritli Hasan İlmî'nin yazdığı Őiirler, klasik divan Őiiri tarzında yazılmıştır. Bu anlamda onu klasik Şiir geleneğini devam ettiren Şairlerden biri olarak gŐrmek mŐmkŐndŐr.

Kaynaklar:

- AYDIN, A. (2009). Hanyalı Nuri Divanı'ndan Hareketle Giritli Şairlere Ek. *TŐrklŐk Bilimi Araştırmaları*, 26, 45-58.
- Giridi Hasan İlmî. (1318/1886). *Me'ālimü'l-garām*. A(rtin) Asaduryan Şirket-i MŐrettibiye Matbaası.
- İSEN, M. (1997). Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar-Osmanlı KŐltŐr Coĝrafyasına Bakış. *Őtelerden Bir Ses, Divan Edebiyatı ve Balkanlarda TŐrk Edebiyatı Őzerine Makaleler*. Ankara: Akıağ Yay., 64-76.
- İZĜİ, C. (1987). Giritli Hasan İlmî Bey ve 'Osmanlı Dili' Adlı SŐzlŐđŐ. VIII. Millî TŐrkoloji Kongresi, 14-18 EylŐl (21 sayfalık bu bildiri basılmamıştır. Fotokopisi İSAM Ktp. nu. 51.054'te bulunmaktadır.).

- İZGİ, C. (1997). Hasan İlmî Bey. *İslam Ansiklopedisi*, 16, İstanbul: TDV Yay., 325-326.
- KILIÇ, F. (2004). Giritli Divan Şairleri. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 32, 275-294.
- KURTOĞLU, O. (2006). *Girit Şairleri (Tezkire-i Şu'arâ-yı Cezîre-i Girid)*. Ankara: Akçağ Yay.
- ÖZSARI, M. (2007). *Müstecabizâde İsmet Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: 3F Yay.
- ÖZSARI, M. (2008). *Müstecabizâde İsmet Bütün Şiirleri*. İstanbul: 3F Yay.
- SARIYANNİS, M. (2007). A Source of Cultural Life of Eighteenth-Century Ottoman Crete. *Ariadni*, 13, 79-99.
- SARIYANNİS, M. (2009). Le Düstür de Hanyevi Nuri Osman comme source pour la vie culturelle de la Crète ottomane du XVIIIe siècle, in R. Zaimova ed., *La culture ottomane dans les Balkans*. Paris, *Etudes Balkaniques, Cahiers Pierre Belon*, 16, 45-60.
- SEVGİ, A. (1994). Giritli Şairler. *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 7-8, 33-51.
- TUKİN, C. (1996). Girit. *İslam Ansiklopedisi*, 14, İstanbul: TDV Yay., 85-93.